

A földrajz dimenziói

Tiszteletkötet a 65 éves Tóth Józsefnek

**MTA Földrajztudományi Kutatóintézet,
Budapest, 2005**

*Szerkesztette: Dövényi Zoltán – Schweitzer
Ferenc*

A hazai társadalomföldrajz egyik kiemelkedő alakja, Tóth József intézetigazgató egyetemi tanár, a Pécsi Tudományegyetem két ciklusban volt rektora 2005-ben töltötte be 65. életévét. E kötet fejezi ki a magyar geográfia elismerését a kiváló tudósnak, tudományszervezőnek és iskola-teremtőnek, nemzedékek nevelőjének, a nagyszemély embernek mindazért, amit szakterületéért és általában a tudományért az elmúlt évtizedekben tett. A tiszteletkötet 43 szerző 31 tanulmányát tartalmazza. A könyv jó áttekintést ad arról, ami napjainkban leginkább foglalkoztatja a honi geográfáit. A kötet szerkesztőinek véleménye szerint „a közel ötszáz oldal terjedelmű, számos ábrával, térképpel, grafikonnal és fényképpel színesített kiadvány kiemelkedik a szokványos tiszteletkötetek sorából, mert nemcsak tisztelgés egy érdeműs pályatárs előtt, hanem egy fontos tudományterületet reprezentáló kiadvány is”. A munkát a Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutatóintézete adta ki. Az érdeklődők a kiadónál és a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetében férnek hozzá, ott rendelkeznek.

A 31 cikket a szerkesztők – a tanulmányok jellege, témaválasztása, tudományos irányultsága alapján – hét csoportra osztották. A Területi Statisztika olvasóinak érdeklődését elsősorban a városföldrajzi, regionális, valamint a társadalom- és gazdaságföldrajzi esettanulmányok válthatják ki.

Mielőtt a tanulmányokról szólnék, hadd idézzek Becsei József – ahogy magát minősíti: a kortárs, a pályatárs, a szaktárs, a barát – köszöntő sorából: „Megismerkedésünk legelső pillanatától kezdve az volt a benyomásom, hogy emberünk ereiben olyan vér csörgedez, amelynek – a szokványos összetevőkön kívül – egyik alkotó eleme a minden tudás iránti szenvedélyes vágyakozás, a másik pedig ... a földrajz iránti megbonthatatlan szerelem”.

A kötet hat városföldrajzi tanulmányt tartalmaz. *Mészáros Rezső* akadémikus a városszerke-

zet, városfejlődés, városi élmény kérdéseit tárgyalja. „A gazdasági, társadalmi előrehaladást dinamizálni képes energiák fontos részét a városon belüli struktúrák tartalmazzák” – állapítja meg. Véleménye szerint újszerű elméleti, irányítási, tervezési szemlélet, metodika és gyakorlat szükséges ezek mobilizálásához. „Már átcuszóban vagyunk, – írja – egy poszturbán városfejlődési szakaszban, azaz egy olyan világban, ahol a városi jelleg a tegnapi városiassággal és a sajátos ritmusaival szemben vált uralkodóvá, vele szemben hat. „Az információs és kommunikációs technikák a városfejlődésben és a város működési mechanizmusában új távlatokat nyitottak,” sőt a virtuális térbe épített városokkal új típusú városi élményeket és egyéni viselkedési stílust, normákat hoztak létre – fogalmaz következtetéseiben a szerző. *Becsei József* legújabb kutatásai alapján összegezte a tanyai településekben lejátszódó fő folyamatokat. Farmtanyákat, a családi gazdálkodásra berendezkedő, újonnan születő tanyákat és meglévő tanyákat különböztet meg. Ez utóbbiakat vegetálókra, illetve megújulásra képesekre osztja. *Kovács Zoltán* munkája a fővárosban lejátszódó társadalmi-gazdasági átalakulás területi jellemzőit vizsgálja. Lényeges megállapításai: „Budapest rendszerváltás utáni fejlődésében a polarizálódás játszotta a fő szerepet..., bár az átmenet még közel sem ért véget”. Véleménye szerint a főváros 1990 utáni fejlődésének folyamatai...” visszatérést jelentenek a fejlett országok urbanizációs pályájához”. Az elmúlt évtizedek nyugat-európai városfejlődési folyamatai „itt időben koncentráltan” egymásra csúszva jelentkeznek”. *Csapó Tamás* munkájában Sopron településmorfológiáját tárgyalja, egy nagyobb kutatássorozat részeként. Sopron – a részletes helyszíni vizsgálatok alapján – hazánk egyik legvárosiasabb beépítésű városának minősíti. *Kocsis Zolt* Szombathely társadalmának térbeli vizsgálatára vállalkozik. A szerző a munkát tanulságosnak tartja, megjegyezve, hogy „egy olyan alkalmazott kutatásról van itt szó, amelyik a megváltozott körülmények miatt nem tudta kifutni magát”. Mind a Sopronnal, mind a Szombathellyel foglalkozó vizsgálatok felettébb hasznosak ezen városok fejlesztési koncepcióinak kidolgozásához, elősegítik a rendezési elhatározások, akciók megalapozását, támogatják

a városvezetés munkáját. *Kőszegfalvi György* tanulmánya a főváros, a nyolc nagyváros és tizenkét középváros térségében kialakult városi-urbánus térségeket mutatja be. Ezek a térségek az ország területének közel egyötödét foglalják el, itt él hazánk népességének több mint fele, ötszáznál több település tartozik ide, ami viszont kevesebb, mint jelenlegi településállományunknak az egy-hatoda.

Témaválasztásuk szerint igen változatosak a tiszteletkötetben publikált regionális tanulmányok. *Rechnitzer János* írása a regionális fejlődés olyan új dimenzióihoz kapcsolódik, mint: a globalizáció és a regionális folyamatok; új gazdasági súlypontok és terek; a tudás mint a regionális fejlődés új tényezője, mely „a regionális folyamatoknak új összefüggéseket ad”. *Nemes Nagy József* a területi egyenlőtlenségek problémakörét elemzi elméletileg és módszertanilag kellően megalapozott tanulmányában. A hazai kitekintést követően a téma vizsgálatának nemzetközi tapasztalatait mutatja be, gazdag szakirodalmi forrásanyag alapján.

Probáld Ferenc és *Szabó Pál* Európa térszerkezetének modelljeit mutatják be. Véleményük szerint „az európai térfelosztások áttekintése inkább egy közbülső állapotot látszik igazolni. A régiók elkülönítése mindig valós különbségeken alapul, ám az már a diszkurzív pozíciótól függ, hogy e különbségek közül melyik milyen jelentőségre tesz szert”. *Berényi István* és *Dövényi Zoltán* a falusi térségek földhasználatát és az EU-csatlakozást vizsgálják. „Az ország területe szinte teljes egészében az emberi beavatkozás nyomán kialakult kulturtáj” – írják. Döntő, hogy ezt a jövőben milyen folyamatok alakítják. Indokolt tehát a falusi térségek népesedési folyamatainak ismerete, „s annak felmérése, hogy az egyes területek népessége mennyire képes kulturtáj fenntartására”. A kedvezőtlen demográfiai tényezők halmozott előfordulási területei „jelentős mértékben egybeesnek a rendszerváltozásból vesztesékként kikerült térségekkel” – állapítják meg a tanulmány szerzői. *Csatári Bálint* a területi konfliktusokról és a magyar vidékről ír. Kutatása-

it összegző megállapítása, hogy a hazánk területének 75%-át kitevő vidéki terek több mint 3 millió lakosát érintően a területkonfliktusok „szinte minden formája és minden dimenziója előfordul”.

Az esettanulmányok csoportjában *Bora Gyula* a vas- és acélipar egykori és mai világméretű változásait tárgyalja. *Ekéné Zamárdi Ilona* írásában a belső vándorlás jellemzőit vizsgálja a bihari kistelepüléseken. *Tímár Judit* és *Jeszenszkyné Fábián Ildikó* a nőknek a földrajztudományban betöltött szerepét mutatja be.

Kitüntetett érdeklődésre tarthat számot a területi statisztika művelői körében *Klinghammer István* akadémikus „Statisztikai térképek – térképes statisztikák” című nagyívű tanulmánya. Sokoldalú áttekintést ad a térképes ábrázolás szerepéről, lehetőségeiről a statisztikai megfigyelések, információk szemléletes megjelenítésében.

A tiszteletkötetben publikált tanulmányok másik fele többek között természetföldrajzi, térkép-tudományi, környezeti, geoinformatikai, földtani témákkal foglalkozik, több írás a „múltba” tekint vissza.

A *Dövényi Zoltán* és *Schweitzer Ferenc* szerkesztésében megjelent tiszteletkötet igen értékes, nagyon gazdag tartalmú munka. Kiemelendő érdeme, hogy a szerzők legújabb kutatási eredményeiket mutatták be. A tanulmányok szinte mindegyike elmélyült elemzést ad hazánk területi társadalmi-gazdasági fejlődésének időszerű kérdéseiről, geográfiai megközelítésben. A dolgozatok reális helyzetelemzésekben tárgyalják a kialakult feszültségforrásokat, azok okait és következményeit.

A könyv felettébb gondosan szerkesztett, nagyon szép kiállítású, ízlésesen tipografált munka, méltó a jeles évfordulóhoz. A szép, színes fotók, a jól szerkesztett ábrák, táblázatok megfelelően kiemelik a könyv értékét. Szívvel ajánlható ennek a szép és tartalmas kötetnek minél szélesebb körű megismerése, a benne foglalt gazdag ismeretek okos, céltudatos hasznosítása.

Ismertette: dr. Kőszegfalvi György

A tiszteletkötet tartalomjegyzéke

A földrajz szenvedélyes szerelmese (*Becsei József*)

Városföldrajzi tanulmányok

Mészáros Rezső: Városszerkezet, városfejlődés, városi élmény

Kőszegfalvi György: A magyarországi településrendszer a 21. század elején, a városi-urbánus térségek

Becsei József: Alföldi város, kertes város, tanyák

Kovács Zoltán: A társadalmi-gazdasági átalakulás területi jellemzői Budapest városrégiójában

Csapó Tamás: Sopron településmorfológiája

Kocsis Zolt: Egy hányatott sorsú kísérlet Szombathely társadalmának térbeli vizsgálatára

Regionális tanulmányok

Rechnitzer János: Vázlatpontok a regionális fejlődés új dimenzióihoz

Nemes Nagy József: Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai

Probáld Ferenc – *Szabó Pál*: Európa térszerkezetének modelljei

Berényi István – *Dövényi Zoltán*: A falusi térségek földhasználata és az EU-csatlakozás

Csatári Bálint: A területi konfliktusokról és a magyar vidékről

Pillantás a múltra

Kocsis Károly: Adalékok az államhatalmi térfelosztás változásaihoz Délkelet-Európa területén

Beluszky Pál: A demográfiai átmenet Magyarországon

Frisnyák Sándor: A Felső-Tisza-vidék ősi ártéri gazdálkodása

Kubassek János: Az iszlám világ magyar utazói

Társadalom- és gazdaságföldrajzi esettanulmányok

Bora Gyula: A vas- és acélipar világméretű változásai egykor és ma

Ekéné Zamárdi Ilona: A belső vándorlás jellemzői bihari kistelepüléseken

Tímár Judit – *Jelenszky Fábán Ildikó*: Nők a földrajztudományban

Térkép és geoinformatika

Klinghammer István: Statisztikai térképek – térképes statisztikák

Papp-Váry Árpád: Topográfiai térképrendszereink mint a földrajzi kutatások alapjai

Mezősi Gábor – *Barta Károly* – *Bódis Katalin* – *Kiss Timea* – *Mucsi László* – *Rakonczai János*

– *Szatmári József*: Árvízi információs rendszer néhány földrajzi vetülete

Természet és környezet

Kerényi Attila: A termelés energiafüggősége és a környezeti korlátok hierarchiája

Somogyi Sándor: Az Északi-középhegység vízgazdálkodása

Hevesi Attila: Élettelen természeti tényezők szerepe a táj életében: a Bükkalja

Tardy János: Természetvédelem és biodiverzitás-megőrzés az ezredforduló Magyarországon

Perczel György: Gazdaság – környezet. Gondolatok a gazdaság és a települési szilárd hulladék összefüggéseiről a Dél-Alföldi Régióban

Felszínfejlődési problémák

(6 tanulmány)